

Johan Ludvig Runeberg

Johan Ludvig Runeberg syntyi 5. helmikuuta 1804 Pietarsaassa. Hänen isänsä oli ruotsalaista syntyperää oleva merikapteeni Lorens Ulrik Runeberg ja äiti pietarsaarelainen raatimiehen tytär Anna Maria Malm. Runebergit olivat hyvin toimeentuleva ruotsinkielinen porvarisperhe.

Johan Ludvig aloitti koulunkäyntinsä Pietarsaassa, Westmanin muorin mökissä. Koulunkäynti jatkui Oulun triviaalikoulussa ja myöhemmin Vaasan triviaalikoulussa. Runebergin isä halvaantui 1821, ja perheen toimeentulo heikkeni. Nuorella ylioppilaalla ei ollut toivoa kodin taloudellisesta tuesta.

Lokakuussa 1822 Johan Ludvig aloitti opintonsa Turun akatemiassa. Hän keskittyi opinnoissaan erityisesti klassisiin kieliin. Runeberg rahoitti opintonsa toimimalla mm. yksityisopettajana. Opiskellessaan Turussa Runeberg tutustui kansallisuusaatetta ajavaan ns. Turun romantiikkaan. Erityisesti Runebergin kansallistunteen heräämiseen lienee vaikuttanut Juhana Jaakko Tengström, jonka suomen kirjallisuuden luentoja hän kuunteli.

Syksyllä 1823 Runebergin taloudellinen tilanne oli hyvin vaikea, ja hänen oli lähdettävä kotiopettajaksi Saarijärvelle. Runeberg opetti kapteeni af Enehjelmin ja kruununvouti Danielsonin perheen poikia joulukuusta 1823 syyskesään 1825, jolloin hän siirtyi af Enehjelmin perheen uuteen kotiin Ruovedelle. Vuoden 1826 alussa Runeberg palasi Turkuun.

Runeberg valmistui maisteriksi 1827. Seuraavana vuonna hän muutti Helsinkiin, jonne yliopisto siirtyi Turun palon jälkeen. Vuonna 1830 Runeberg julkaisi väitöskirjansa, ja hänet nimitettiin palkattomaan kaunopuheisuuden dosentin toimeen. Runeberg oli avioitunut 1831 Fredrika Tengströmin kanssa ja joutui jälleen turvautumaan opettajan työhön hankkiakseen perheelle elannon. Runeberg oli Helsingin romantiikan ja Lauantaiseuran keskeinen henkilö.

Vuonna 1837 Runeberg muutti perheineen Porvooseen, jossa hän toimi kymnaasin klassisten kielten lehtorina vuoteen 1857. Opetustyön ohessa Runeberg jatkoi kirjallista työtään. Hän kirjoitti etupäässä runoja, mutta osallistui myös sanomalehti- ja virsikirjatyöhön. Runeberg loi keskeisen runotuotantonsa 1830- ja 1840-luvulla Helsingissä ja myöhemmin Porvoossa.

Metsästysretkellä 1863 Runeberg sai aivohalvauksen, jonka jälkeen kirjallinen työ ei enää onnistunut. Runoilija kuoli Porvoossa 6. toukokuuta 1877. Hänet haudattiin Porvooseen.

J. L. Runebergin kotiopettajavuodet Saarijärvellä

Vähän ennen joulua 1823 Runeberg matkusti Turusta Tampereen, Ruoveden, Keuruun ja Multian kautta Saarijärvelle, josta oli saanut kotiopettajan toimen. Runebergin tehtävänä oli valmentaa kruununvouti Daniel Filip Danielsonin ja kapteeni Erik Gustaf af Enehjelmin poikia Vaasan triviaalikouluun. Hän opetti pojille mm. latinaa, kirjoitusta ja laskentoa.

Saarijärven kirkonkylästä oli Kolkanihteen silloista tietä noin seitsemän kilometriä; Kalmari taas oli kymmenkunta kilometriä kauempana Kokkolan tien varrella. Kustannusten tasaamiseksi Runeberg asui oppilaineen vuorotellen Kolkanihtessä ja Kalmarissa.

Saarijärvellä Runeberg vietti suurimman osan ajastaan säätyläisten keskuudessa. Hän liikkui kuitenkin myös kansan parissa mm. metsästysretkillään. Perhekutsuilla Runeberg tutustui Kustaan sodan (1788-90) ja Suomen sodan (1808-1809) veteraaneihin, joiden juttuja hän kuunteli mielellään.

Runeberg vieraili usein Kolkanniemen pappilassa. Rovastin tyttärestä Juliana Katarinasta eli Nanasta tuli Runebergin uskollinen ystävä. Runeberg omisti Nanalle kaksi runoa: "Namnsdagsverser" ("Nimipäivävärssyjä") valmistui pappilan neidin nimipäivärunoksi ja runo "Sommarnatten" ("Kesäyö") julkaistiin Runebergin esikoiskokoelmassa. Myös runossa "Hautajaispeijaisten valmistelut" mainitaan mamselli Juliana.

Kalmarissa Runeberg tutustui 18-vuotiaaseen talousmamselliin Maria Juliana Nygréniin. Tyttö oli jäänyt orvoksi ja saanut taloudenhoitajan paikan sukulaisensa, kruununvouti Danielsonin luota. Runeberg kihlautui Marian kanssa, mutta purki kihlauksen kolmen vuoden kuluttua tutustuttuaan tulevaan vaimoonsa Fredrika Tengströmiin. Ainoa tunnettu suoraan Marialle omistettu runo on nimipäiväruno vuodelta 1825. Mariaan liittyvät mahdollisesti myös runot "Hyljätty neito", "Kehtolaulu sydämelleni", "Rakastava", "Uintiretki" sekä sikermät "Pieni kohtalo" ja "Mustasukkaisuuden yöt".

Saarijärvellä Runeberg kirjoitti runoja käsikirjoitusvihkoon, ns. "Siniseen kirjaan". Vihkoseen sisältyy mm. muutamia nimipäivärunoja isäntä- ja tuttavaperheiden jäsenille sekä muistoruno af Enehjelmin perheen nuorimmalle pojalle, joka syntyi ja kuoli Runebergin ollessa Saarijärvellä. Vihkosessa on kaikkiaan 22 runoa, joista viimeiset lienee kirjoitettu heinäkuussa 1825.

J. L. Runebergin tuotanto

Runeberg kirjoitteli runoja jo koulupoikana ja opiskeluvuosinaan Turussa. Ensimmäinen julkaistu runo oli "Till solen" ("Auringolle"), joka ilmestyi 1826 Åbo Tidningarissa. "Siniseen kirjaan" Saarijärvellä kirjoitetut runot olivat vielä hapuilevia erilaisten tyyლისuuntien kokeiluja.

Runebergin keskeisin runotuotanto syntyi 1830- ja 1840-luvulla Helsingissä ja Porvoossa. Hänen teostensa lähtökohdaksi voidaan katsoa ns. Turun romantiikan ideologinen vaikutus, Saarijärven ja Ruoveden kokemukset sekä kirjalliset esikuvat. Tutustuminen serbialaisiin kansanrunoihin oli ratkaiseva esteettinen virike.

Runeberg aloitti lyyrikkona. Esikoiskokoelma "Dikter" ("Runoja") ilmestyi 1830. Jo esikoiskokoelmassaan Runeberg esittäytyy rakkausrunojen ohella erinomaisena Suomen luonnon kuvaajana. "Dikter"-runoja ilmestyi kaikkiaan kolme kokoelmaa. Runot ovat aiheiltaan romanttisia: niiden keskeisiä teemoja ovat rakkaus, yksinäisyys ja kodittomuus.

Myös eeppeissä eli kertovissa runoissa painopiste sijoittuu nuoruudentuotantoon: ns. suomalaisessa sarjassaan (Hirvenhiihtäjät, Hanna, Jouluilta) Runeberg keskittyi kotimaisiin aiheisiin, mutta näki Suomen vielä säätyläisnäkökulmasta. Jouluilan lopussa tulee esiin jo varsinainen isänmaa-aate.

Hirvenhiihtäjät-eepos ja Lönnrotin Kalevala olivat erittäin merkittäviä kansallisen identiteetin luoja 1800-luvulla. Hirvenhiihtäjät oli myös Pohjoismaiden ensimmäinen rahvaankuvaus. Suomalaisen kirjallisuuden seura päätti suomentaa Hirvenhiihtäjät heti sen ilmestyttyä 1832.

Runebergilla oli koko 1800-luvun ajan keskeinen merkitys isänmaakäsityksen kannalta. Ruotsin kieli ja suomalaisuus yhtyivät Runebergin runoudessa perustavalla tavalla. Runoilijan suomalaisuus sitoutuu Suomen maan ja kansan ihannekuvaukseen; hän pitää sisämaata ihannemaisemana. Runebergin aikalaisille oli uutta lyriikan kansanrunomainen rakenne sekä epiikan kotoiset suomalaiset sisämaan näkymät ja ihmiset.

Jo 1830-luvulla Runebergia pidettiin ajan johtavana runoilijana Suomessa. Vänrikki Stoolin tarinain ilmestymisen jälkeen (I osa 1848, II osa 1860) Runeberg tunnustettiin kansallisrunoilijaksi. Maamme-laulun (1846) isänmaa edusti vielä maisemaklassista isänmaakäsitystä. Vänrikki Stoolin tarinoissa kansallinen romantiikka, isänmaallisuus ja sankarillisuus ilmenee jo selvästi. "Maamme" -runosta tuli Suomen kansallislaulu ja "Porilaisten marssista" armeijan kunniamarssi.

Saarijärven merkitys J. L. Runebergille

Saarijärvellä Runeberg tutustui suomenkieliseen kansaan ja oppi suomen kieltäkin. Metsästys- ja kalastusretkillään hän tutustui myös Saarijärven kauniiseen ja jylhään luontoon.

Palattuaan Turkuun 1826 Runeberg kirjoitti kuvauksen Saarijärven luonnosta, kansan arkielämästä ja kansanluonteesta. Kertomus julkaistiin 1832 Helsingfors Morgonbladissa. Tästä kuvauksesta johtaa suora linja hänen eepoksiinsa, "Hirvenhiihtäjien" mökkeihin ja Hanna-runoelman maisemiin. Saarijärveläiset vaikutteet säilyivät Runebergin myöhemmässäkin tuotannossa.

Runebergin tullessa Saarijärvelle 1823 Suomen sodasta oli kulunut toistakymmentä vuotta, ja sodan jäljet olivat vielä kaikkialla näkyvissä. Tapahtumista kerrottiin niissä perheissä, joissa Runeberg opetti ja vieraili. Runeberg tapasi myös tavallisia sotamiehiä; Danielsonilla oli palveluksessa entinen sotamies Kustaa Krats ja muistitieto mainitsee myös pyhäjärveläiseläisen Heikki Uddin. Näitä ja myöhemmin Ruovedellä kuulemiaan kertomuksia Runeberg hyödynsi "Vänrikki Stoolin tarinoissa". Tarinain nimirunon esikuvaksi mainitaan usein ruoveteläinen vänrikki Adolf Fredrik Pelander. Esikuvaksi on ehdotettu myös kurulaista Polvianderia ja Runebergin Kolkkanlahden isäntää, kapteeni E. G. af Enehjelmiä, joka oli osallistunut sekä Kustaan sotaan että Suomen sotaan.

Suuri osa Saarijärvellä eletystä ja koetusta siirtyi Runebergin varhaislyriikkaan mutta vasta myöhemmin, uusien kirjallisten herätteiden kirvoittamana. Juuri Sisä-Suomessa Runebergistä tuli supisuomalainen runoilija. Saarijärven erämaiden ja savupirttien vaikutus näkyy mm. "Hirvenhiihtäjissä" sekä monissa "Vänrikki Stoolin tarinain" runoissa.

Saarijärvellä Runeberg näki taistelua jokapäiväisestä leivästä. "Saarijärven Paavo" on Runebergin ensimmäinen merkittävä runo suomenkielisestä kansanmiehestä. Runeberg tiivisti Saarijärvellä näkemäänsä ja kuulemaansa tähän balladiin, vaikka suoranaista saarijärveläistä esikuvaa Paavolle ei olekaan. Runossa Runeberg ylistää ennen kaikkea omaa suomalaisen talonpojan ihannettaan. Runo on julkaistu Runebergin ensimmäisessä runokokoelmassa 1830. Runeberg ei tiettävästi kirjoittanut runoa Saarijärvellä, vaan myöhemmin Turussa, todennäköisesti syksyllä 1829 tai seuraavana talvena. "Saarijärven Paavo" on Runebergin tuotannossa keskeinen. Se on luonut kansallisia ihanteita jopa vaikuttavammin kuin Vänrikki Stoolin tarinat.

Runoilijan muisto

Erityistä Runebergin päivää vietettiin ensimmäisen kerran 1854 runoilijan syntymäkaupungissa Pietarsaaressa. Runeberg oli isänmaallishenkisten ylioppilaiden palvonnan kohde jo asuessaan Helsingissä. Palvonta voimistui runoilijan Porvoon kaudella. Porvoon teinit esittivät vuodesta 1858 alkaen Runebergin syntymäpäivänä laulutervehdyksen runoilijan kodin ulkopuolella.

Runebergin kuoleman jälkeen hänen syntymäpäiväänsä on juhlistettu esittämällä laulutervehdyksiä runoilijan muistopatsailla. Muita palvontamuotoja olivat runoilijan kuvapatsaiden seppelöinti, Runebergin runoihin perustuvien kuvaelmien esittäminen sekä soitukulkueiden järjestäminen. Runebergin syntymäpäivää alettiin viettää kansallisena merkkipäivänä sortovuosien aikana 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa. Kansallisrunoilijan muistoa vaalii erityisesti Runebergin muistoksi 1885 perustettu Svenska litteratursällskapet i Finland.

Runebergin syntymän satavuotisjuhlasta muodostui kansallinen mielenosoitus sortokautta vastaan. Runebergista oli tullut kansallisuuden tunnus. Runeberg sai muistopatsaan Helsinkiin, Pietarsaareen ja Porvooseen. Myös Ruovedellä on Runebergin muistomerkki. Valmistettiin myös mitä erilaisimpia Runeberg-aiheisia muistoesineitä.

Runebergin päivän sisällön on 1900-luvulla perinyt maamme itsenäisyyspäivä. Runebergin päivästä on muotoutunut ennen kaikkea ruotsinkielisten juhlapäivä, jonka vietolla vahvistetaan kielellisen vähemmistön identiteettiä. Vuodesta 1987 Runebergin päivänä on jaettu Runebergin mukaan nimetty kirjallisuuspalkinto.

Kansallisrunoilijamme muistoa on vaalittu myös nimeämällä luonnonnähtävyyksiä. Tunnetuimpia sisämaan Runeberg-muistoja on nimitys "Runoilijan tie", joka on omistettu Runebergille ja Topeliukselle. Reitti kulkee Tampereen, Kangasalan, Oriveden, Ruoveden ja Virtain kautta Vaasaan. Vesireittiä Tampere - Ruovesi - Virrat kutsutaan vastaavasti "Runoilijan reitiksi". Lähde on Runebergin runoissa usein toistuva aihe. Monelta paikkakunnalta löytyykin Runebergin mukaan nimetty lähde - mm. Paraisilta, Pietarsaaresta, Ruovedeltä ja Saarijärveltä. Myös seuraavat museorakennukset liittyvät Runebergiin: J. L. Runebergin Porvoon koti, Runebergin tupa (runoilijan isän kalamaja) ja Westmanin muorin tupa Pietarsaarella sekä Saarijärven Säätyläiskotimuseo.

Saarijärveläisten Runeberg

Saarijärvellä on vaalittu ja hyödynnetty kansallisrunoilijan muistoa monin tavoin. Runebergia on muistettu mm. nimeämällä erilaisia kohteita. Julmien lampien ympäristössä kulkee nykyään Runebergin polku -niminen patikkareitti. Kolkanniemen pappilan rannassa sijaitsee aiemmin Runebergille nimetty kuusi. Saarijärveltä löytyy myös Runebergin harju ja Runebergin lähde; 1800-luvulla Saarijärvellä oli myös Runebergin lehto.

Runebergin runo Saarijärven Paavosta on kohottanut Paavo-nimen "arvoon arvaamattomaan" saarijärveläisessä sanastossa. Paavo-nimen tai -kyltilin voi kohdata yhtä lailla kulttuurin, urheilun, tekniikan, kaupan kuin rentoutumisenkin yhteydessä. Saarijärveläiset valitsevat myös joka vuosi oman Paavonsa kotiseudun perinteen ja kehittämisen hyväksi työskentelevien ihmisten joukosta. Jopa Jyväskylässä vuosina 1918 - 32 ilmestynyt sanomalehti turvautui aluksi Saarijärven Paavo -nimeen kunnes otti nimekseen Keskisuomalainen. Saarijärven Paavo on saanut Saarijärvellä myös oman patsaan.

Runeberg on innoittanut saarijärveläisiä myös kirjoittamaan ja esiintymään. Heikki Mikkosen näytelmä "Nuori maisteri " kuvaa Runebergin kotiopettajakautta. Maija Pentikäinen-Hänninen on puolestaan kirjoittanut runon Runebergin maisemista. Vuonna 2000 ja 2001 Lumperon kesäteatterissa esitettiin Saarijärvi-Seuran tuottamaa Runeberg-kansanoopperaa, jonka esiintyjät olivat suurimmaksi osaksi saarijärveläisiä.

Runebergin muistoa on vaalittu erityisesti muodostamalla kapteeni E. G. af Enehjelmin entisestä asuinrakennuksesta Runebergin Saarijärven kautta esittelevä Säätyläiskotimuseo. Rakennuksen yläkerrassa on ns. Runebergin kamari, jossa runoilija asui opettaessaan af Enehjelmin ja Danielsonin lapsia Kolkalahdessa. Opetushuone sijaitsee alakerrassa eteisen vasemmalla puolella. Runebergin kamari rauhoitettiin runoilijan muiston vaalimiseen jo ennen museon perustamista.

Merja Ylioja

(Lähde: J. L. Runeberg. Saarijärven museon julkaisuja 2. Saarijärvi 1988.)